

INTELLEKTUEL HISTORIE

■ MIKKEL THORUP

Findes der noget sådant som 'dum historie'? Det må der vel rimeligvis gøre, hvis der kan findes noget, man meningsfuldt kan kalde 'intellektuel historie'. Eller er det sådan, at der er historie – og mennesker i historien – der bare går rundt og gør, hvad de nu gør, og så er der en lille gruppe af folk, de intellektuelle, der foretager al den egentlige tænkning, og hvis historie, de intellektuelle historikere skriver? Det indtryk kunne man godt få af den fortsatte og til tider massive kritik, der har været af den intellektuelle historie for at være et elitært (samt hvidt, mandligt, ...) projekt for de uddannedes selvforherligelse. Med ganske få, mestendels fortidige, undtagelser har det aldrig været, hvad intellektuel historie handler om.

Om end der ofte, men noget mindre i dag end tidligere, er et privilegeret fokus på 'de store idéer' og 'de store tænkere', så er den dominerende tendens i intellektuel historie i dag, som præsidenten for det nyligt stiftede Society for US Intellectual History, Andrew Hartman, sagde i et interview for nylig: "Vi ønsker stadig at tale om idéer, men vi ser nu idéer overalt."¹ Og det betyder også en klar pluralisering, måske endda demokratisering af, hvad der tæller som intellektuel produktion, hvem der kan kvalificere som 'intellektuel', og dermed også hvad der er den intellektuelle histories kilder, temaer og aktører.

I gamle dage hed faget ofte 'idéhistorie'. Det er en betegnelse, der stadig bruges mange steder i tidsskriftstitler og institutnavne, men tendensen er helt klart at samles om betegnelsen 'intellektuel historie'. Betegnelsen *idéhistorie* synes at antyde, at man beskæftiger sig med autonome abstrakter, der af sig selv vandrør rundt og manifesterer sig i historien. Om end det er en karikatur af, hvad fagets ophavsmænd foretog sig, så er der det sande i det, at idéhistorie oprindeligt, hos folk som amerikaneren Arthur O. Lovejoy,² englænderen Isaiah Berlin³ og den danske grundlægger Johannes Sløk,⁴ var at beskæftige sig med idéen uden for dens

¹ *The New York Times*: "Embattled Intellectual Historians Make a Stand", 22.11.2011.

² Arthur O. Lovejoy: *The Great Chain of Being. A Study of the History of an Idea*, Cambridge, Mass. & London: Harvard University Press 1936; "The Historiography of Ideas", *Proceedings of the American Philosophical Society* 78, 1938, s. 529-543; "Reflections on the History of Ideas", *Journal of the History of Ideas* 1, 1940, s. 3-23.

³ Isaiah Berlin: *Against the Current: Essays in the History of Ideas*, London: Hogarth Press 1979; *The Crooked Timber of Humanity: Chapters in the History of Ideas*, Princeton: Princeton University Press 1997; *The Sense of Reality: Studies in Ideas in their History*, New York: Farrar, Straus & Giroux 1999.

⁴ Johannes Sløk: *Hvad er idehistorie? Et programskrift*, København: Gyldendal 1968.

konkrete kontekst. Store epokale påstande tjente som eneste kontekstualisering, mens det man var mest interesseret i var at efterspore idéen gennem historien eller gennem vidensformerne snarere end ved at indlejre den i sin konkrete samtid. Betegnelsen *intellektuel* historie foreslår i modsætning hertil, at genstandsfeltet er tænkningens historie og dermed menneskets sproglige omgang med verden og sig selv. Det betegner også, at tænkning er en social praksis, en måde ikke bare at begribe, men også handle i verden på. Derfor ser man i dag ofte intellektuelle historikere undgå ordet 'idé' og i stedet bruge andre betegnelser såsom tankesystemer, diskurser, paradigmer, dispositiver, betydning, kulturel repræsentation, sproglige traditioner, begreber eller som minimum 'idéer i brug'.

Denne artikel er en *statusopgørelse over den aktuelle udøvelse af intellektuel historie*. Den slags er altid en slags overgreb på kolleger, der uforvarende kan se sig beskrevet eller afskrevet på en måde, de ikke kan genkende eller godkende. Der er derfor et klart personligt og biografisk element i dette ved siden af det mere historiografiske. Den personlige 'rest' bilder jeg mig ind angiver mere end den biografiske tilfældighed, nemlig at min personlig-faglige historie på en vis måde er flettet ind i mit fags historie, og at den bevægelse, der fremtræder i dem begge, er en perspektivforskydning fra filosofien til historien. Denne artikels argument er, at selv om intellektuel historie altid vil have et intimt mellemværende med filosofien, da en "tænkningens historie ikke kan undgå at være tænksom – eller lad os sige filosofisk",⁵ så har dens dynamik og udvikling de sidste efterhånden mange årtier kommet fra dens tilnærmelse til historievidenskaberne.

Det følgende er derfor ikke en biografisk beretning, men det er heller ikke et manifest for, hvorledes alle andre bør bedrive intellektuel historie. På godt og ondt er intellektuelle historikere altid manisk optaget af, hvem de egentlig er, hvad de gør eller burde gøre, men det befriende er, at disse overvejelser næsten altid gøres, mens der samtidig bedrives reel og interessant forskning.

I

Den intellektuelle histories kerneaktivitet er, som den engelske intellektuelle historiker Stefan Collini skriver, "det tætte studie af skrevne udtryk for tænkning, særligt de der formuleres på et rimeligt sofistikeret eller reflektivt niveau. En konstitutiv del af et sådant studium er forsøget på at rekonstruere de forudsætninger og sammenhænge, der bidrog til den meningsdybde, som sådanne skrivere besad for deres oprindeligt tiltænkte publikum."⁶ Intellektuel historie afgrænser derfor sit genstandsfelt til tænkningens historie og til den del af, ikke menneskeheden, men menneskelivet, der har idéer og tænkning som sin primære aktivi-

⁵ Annabel Brett: "What is Intellectual History Now?", i David Cannadine (red.): *What is History Now?*, Houndsmill: Palgrave Macmillan 2002, s. 113-131, citeret fra s. 114.

⁶ Stefan Collini: "Intellectual History", 2008, http://www.history.ac.uk/makinghistory/resources/articles/intellectual_history.html (21.03.2012).

tet, enten som egentlig tænkning eller som praksis informeret, muliggjort og begrænset af tænkning.

Den intellektuelle histories anliggende er den del af livet, hvor mennesker tænker over, udkaster svar på, begrunder, kritiserer, forsvarer og argumenterer for, hvad de på dette konkrete historiske tidspunkt anser for sandt og falsk, godt og ondt, ude og inde, mand og kvinde, historisk og evigt, krig og fred og alle andre systematiseringer af selv- og omverdensforståelsen.

I en nylig artikel har Riccardo Bavaj identificeret seks debatter indenfor intellektuel historie, der synes at være nærmest konstitutive for den intellektuelle histories konstante selvrefleksion (hvis ikke ofte selvflagellation):⁷

1. *Formålet med intellektuel historie.* Er opgaven 'bare' at historisere fortiden, at holde vores adgang til fortidige ressourcer åbne, eller at afselvfølge vores forhold til vores egen tanketraditioner og naturaliseringer ved at vise, hvorledes det har set anderledes ud og kunne have set anderledes ud også nu og derved bidrage til aktuel idépolitik?
2. *Eksistensen af evige spørgsmål.* Findes der store, evige spørgsmål om mennesket, livet, friheden, gud etc., der genformuleres igen og igen, hvis formuleringer det er den intellektuelle histories opgave at identificere og klassificere? Eller er der kun idéer i brug i konkrete situationer, dvs. idéer som problemløsninger i deres egen samtid, hvor den intellektuelle historikers opgave da er at historisere, ikke det evige spørgsmål, men den konkrete kontekst, hvor netop dette spørgsmål var relevant at stille?
3. *Forklaringen af idémæssig forandring.* Hvordan kan vi forklare idéers forandringer, hvad er formålet mellem idéer og sociale strukturer, hvor tæt forbundet er idé og person, dvs. gives der noget sådant som en forandring, der sætter sig igennem epokalt med de intellektuelle som rene afspejlinger heraf, eller spiller tiden ingen selvstændig rolle i en idéforandring, der kun oppebæres af aktører indlejret i konkrete samtider?
4. *Forholdet mellem tekst og kontekst.* Hvordan får vi adgang til tekstens mening og betydning? Gøres det gennem teksten selv, ved – som det nogle gange formuleres – at læse den igen og igen, eller sker det gennem tekstens omgivelser, dens kontekst(er). Hvis teksten skal forstås, hvilke elementer af kontekst er da relevante, og hvordan influerer (eller måske endda hindrer) kontekstualisering vores læsning af de tekster, det var vores udgangspunkt at forstå?
5. *Den historiske undersøgelses genstande.* Er vores aktører kun 'intellektuelle' i klassisk forstand, dvs. de få, uddannede, ofte autoriserede vidensaktører eller er det tværtom sådan, at alle kan siges at være idé-, viden- og me-

⁷ Riccardo Bavaj: "Intellectual History", 2010, http://docupedia.de/zg/Intellectual_History (21.03.2012).

ningsproducenter og dermed relevante producenter for den intellektuelle histories materiale?

6. *Kildemateriale*. Er den intellektuelle histories privilegerede genstande idéer, sproglige traditioner, begreber, ideologier, tankesystemer, dispositiver eller andre sproglige fænomener? Er det kun sproglige eller tekstuelle produkter, eller gives der også intellektuelle historier for praksis, kunst, byggede strukturer, kropsforhold, og andre livsomstændigheder, der ikke får konkret tekstuel form? Dette sidste spørgsmål diskuteres ofte i rammen af et andet spørgsmål, nemlig om der er eller skal identificeres en kanon af store tekster, eller om formålet er at undergrave sådanne kanoniseringer for i stedet at lade pluraliteten af tekster pible frem?

Disse spørgsmål kan siges at blive kontinuerligt bearbejdet i såvel det praktiske som det metateoretiske arbejde og udspiller sig også helt konkret i den række af overordnede tilgange til intellektuel historie, der i dag er de mest dominerende.

II

Meget skematisk kan man identificere mindst syv aktuelle tilgange til intellektuel historie. De tre første er selvstændigt udviklede traditioner, hvorimod de tre sidste er bearbejdnings af traditioner og udfordringer fra historiefaget.⁸

Genealogisk intellektuel historie inspireret af Michel Foucault. Hans historiske nominalisme giver "historiske beskrivelser af, hvordan teoretiske og institutionelle praksisser bidrager til opkomsten af særlige fænomener såsom økonomi, galskab, seksualitet og staten."⁹ Om end Foucault med god ret kan kaldes for intellektuel historiker, så har de seneste årtier været domineret af sociologiens læsning og anvendelse af Foucault. Det er blevet bemærket med beklagelse af

⁸ Andre tilgange og traditioner kunne have været nævnt, særligt måske kritisk teori/Frankfurterskolen, der i 1980'erne spillede en markant rolle, og stadig er vigtig for udvalgte intellektuelle historikere såsom Martin Jay, men som ikke er en levende tradition på samme måde som de her behandlede; om kritisk teori se: Martin Jay: "Should Intellectual History Take a Linguistic Turn? Reflections on the Habermas-Gadamer Debate", i Dominick LaCapra & Steven L. Kaplan (red.): *Modern European Intellectual History. Reappraisals and New Perspectives*, Ithaca & London: Cornell University Press 1982, s. 86-110; Dominick LaCapra: "Intellectual History and Critical Theory", i LaCapra: *Soundings in Critical Theory*, Ithaca & London: Cornell University Press 1989; Martin Jay: *Cultural Semantics. Keywords of Our Time*, Amherst: University of Massachusetts Press 1998.

⁹ Ryan Walter: "Reconciling Foucault and Skinner on the State: The Primacy of Politics?", *History of the Human Sciences* 21, 2008, s. 94-114, citeret fra s. 103; se også Foucaults metadiske tekster og interview i *Talens forfatning*, København: Hans Reitzel 2001; samt Paul Rabinow (red.): *Michel Foucault. Essential Works of Foucault 1954-1984, vol. 2: Aesthetics*, del 2, London: Penguin 1996 samt oversigtsartiklen over aktuel Foucault-inspireret intellektuel historie: Martin Saar: "Relocating the Modern State: Governmentality and the History of Ideas", i Ulrich Bröckling, Susanne Krasmann & Thomas Lemke (red.): *Governmentality. Current Issues and Future Challenges*, London & New York: Routledge 2011, s. 34-55.

flere intellektuelle historikere, bl.a. af Jens Erik Kristensen, der er den fremmeste Foucault-inspirerede intellektuelle historiker herhjemme. Der ser dog ud til at være opbrud både internationalt og herhjemme; senest har tidsskriftet *Slagmark* annonceret et temanummer om 'Foucault som idéhistoriker', og hans bidrag kan også spores i den stadigt voksende optagethed af historiske studier af praksisformer og vidensinstitutionaliseringer og af nye tematikker såsom kroppen, seksualiteten, medicinen, afstraffelsen etc. i intellektuel historie-forskning.

Begrebshistorie som udviklet først og fremmest af Reinhart Koselleck¹⁰ og kanoniseret i 8-bindsværket *Geschichtliche Grundbegriffe*.¹¹ Begrebshistorien undersøger politiske og sociale 'grundbegrebers' historiske semantik og har udviklet en ganske sofistikeret teori om begrebsforandringer. Begrebshistoriens vigtigste bidrag har været en stærk temporalisering af begreberne, der dels har analyseret, hvorledes begrebetsbetydninger skifter over tid, men også hvorledes prægnante, såkaldt grundbegreber er bundet op på en særlig tidslighed, der i overgangen fra det førmoderne til det moderne er et grundlæggende skifte fra en sammensmeltning af erfaringsrum og forventningshorisont til stadigt mere dynamiske, fremtidsrettede begreber efterhånden som menneskets erfaringsrum og dets forventningshorisont i det moderne glider stadigt længere fra hinanden. Begrebshistorien er derfor også den tilgang, der mest åbent har arbejdet med og på en egentlig modernitetsteori. Begrebshistorien er den af tilgangene, der har været mest optaget af at institutionalisere sig, fx i *Concepta* samt *History of Political and Social Concepts Group*, og den synes at samle og inspirere stadig flere forskere med vægtige grupperinger i særligt Finland, Tyskland, Holland og Spanien, fx Kari Palonen,¹² Jörn Leonhard¹³ og herhjemme Jan Ifversen.¹⁴

Historisk kontekstualisme eller 'Cambridge-skolen' som udviklet af John Pocock¹⁵ og Quentin Skinner,¹⁶ hvis hovedanliggende er at insistere på, at der kun kan skrives historier om 'idéer i brug' af konkrete aktører i specifikke, ofte pole-

¹⁰ Jens Busck, Jeppe Nevers & Niklas Olsen (red.): *Reinhart Koselleck: Begreber, tid og erfaring*, København: Hans Reitzel 2007; *Slagmark* 48, 2007, temanummer om Reinhart Koselleck.

¹¹ Reinhart Koselleck: "Introduction and Prefaces to the *Geschichtliche Grundbegriffe*", *Contributions* 6, 2011, s. 1-37. Det andet store opslagsværk inden for begrebshistorie er Rolf Reichardt & Eberhard Schmitt (red.): *Handbuch politisch-sozialer Grundbegriffe in Frankreich 1680-1820*, München: R. Oldebourg 1985.

¹² Om Palonen se Jeppe Nevers: "Spørgsmålets politik - Kari Palonen og den nyere begrebshistorie", *Slagmark* 48, 2007, s. 123-137.

¹³ Jörn Leonhard: *Liberalismus: zur historischen Semantik eines europäischen Deutungsmusters*, München: R. Oldenbourg 2001.

¹⁴ Jan Ifversen: "Text, Discourse, Concept: Approaches to Textual Analysis", *Kontur* 7, 2003, s. 60-69; samme: "About Key Concepts and How to Study Them", *Contributions* 6, 2011, s. 65-88.

¹⁵ John Pocock: *Political Thought and History. Essays on Theory and Method*, Cambridge: Cambridge University Press 2009.

¹⁶ Frank Beck Lassen & Mikkel Thorup (red.): *Quentin Skinner: Politik og historie*, København: Hans Reitzel 2009; *Slagmark* 33, 2001, temanummer om Quentin Skinner.

miske kontekster, og at den intellektuelle historikers ærinde er at forstå og fremstille den kontekst, den hensigt og den mulige forståelse af egen indsats, der var tekstproducentens: "Det spørgsmål, man er nødt til at forholde sig til under studiet af sådanne tekster, lyder derfor, hvad deres forfattere – som skrev på et bestemt tidspunkt med et bestemt publikum for øje – i praksis kunne have haft til hensigt at kommunikere ved at ytre de givne udsagn."¹⁷ Der er ingen tvivl om, at 'Cambridge-skolen' har været den vigtigste strømning inden for intellektuel historie de sidste mere end 30 år og vil fortsætte med at være en afgørende referencer i spørgsmålet om, hvad intellektuel historie kan, skal og bør. Men det ser også samtidig ud til, at tilgangen selv er ved at sande lidt til i stadigt mere specialiserede detailstudier. Det grundige arbejde i dybden synes ikke for indeværende at blive tilsvaret af et lige så hårdt arbejde med at udbrede tilgangen til andre tidsperioder end det, man kunne kalde det klassisk moderne (1400-1800), til andre emneområder end det politiske eller med at udvikle den analytiske tilgang. Meget kunne vindes ved at fortsætte i det spor som bl.a. Kari Palonen,¹⁸ Melvin Richter¹⁹ og Helge Jordheim²⁰ har indledt med at kombinere tilgangen med begrebshistorien og genealogien; at udvikle videre på talehandlingsteorien, særligt måske i retning af Jacques Rancières arbejde; og endelig med at brede perspektivet ud i såvel tid frem mod nutiden og i at reflektere over tilgangens bidrag til studiet af andet og mere end den politiske tænkning. I alle disse tilgange synes endnu at være uindløste potentialer for intellektuel historie.

Videnskabsstudier opstod samtidig med de ovenstående og har som ambition at situere den videnskabelige vidensproduktion i dens historiske kontekst. Men den klassiske videnskabshistorie ofte fokuserer på at definere videnskabens 'essens', vil disse videnskabsstudier undersøge, hvorledes forskellige videnskabelige discipliner opstår, udvikler sig, etablerer autoritativ viden etc. Væsentlige navne er Thomas Kuhn,²¹ David Bloor,²² Steven Shapin²³ og Bruno Latour.²⁴ To af dem, der måske mest eksplicit læner sig op af intellektuel historie, var den nu afdøde

¹⁷ Quentin Skinner: "Mening og forståelse i idéhistorien", i Skinner: *Politik og historie*, s. 47-95, citeret fra s. 91.

¹⁸ Kari Palonen: "Rhetorical and Temporal Perspectives on Conceptual Change. Theses on Quentin Skinner and Reinhart Koselleck", *Redescriptions* 3, 1999, s. 41-59.

¹⁹ Melvin Richter: *The History of Political and Social Concepts*, New York & Oxford: Oxford University Press 1995; "Toward a Lexicon of European Political and Legal Concepts: A Comparison of Begriffsgeschichte and the 'Cambridge School'", *Critical Review of International Social and Political Philosophy* 6, 2003, s. 91-120.

²⁰ Helge Jordheim: *Lesningens vitenskap: utkast til en ny filologi*, Oslo: Universitetsforlaget 2001.

²¹ Thomas Kuhn: *Videnskabens revolutioner*, København: Gyldendal 1973.

²² David Bloor: *Knowledge and Social Imagery*, Chicago: University of Chicago Press 1991.

²³ Steven Shapin: *A Social History of Truth: Civility and Science in Seventeenth-Century England*, Chicago: University of Chicago Press 1994.

²⁴ Bruno Latour & Steve Woolgar: *Laboratory Life. The Construction of Scientific Facts*, Princeton: Princeton University Press 1986.

medicinshistoriker Roy Porter²⁵ samt Ian Hacking.²⁶ Denne tilgang har opbygget et yderst sofistikeret og differentieret analyseapparat, fx om intellektuelle netværk og vidensspredning, der dog indtil videre ikke synes at være blevet taget op uden for videnskaberens intellektuelle historie.

Dekonstruktivistisk/litteraturteoretisk intellektuel historie inspireret af først og fremmest Jacques Derrida og bragt til anvendelse i intellektuel historie af amerikanerne Hayden White²⁷ og Dominick LaCapra,²⁸ der på yderst sofistikeret, nogle ville sige esoterisk, vis har udfordret den kontekstualistiske fordring i intellektuel historie. De insisterer på, at sprog og tekster har en flerhed af meninger, hvorfor kontekstualisering fredeliggør og fattiggør en tekst ved at fiksere og begrænse dens mulige mening. Forfatteren er ikke i kontrol over sin tekst eller sin intention og enhver teksts mange kontekster interagerer og konfliktuerer med hinanden. Derfor undslipper teksten såvel sin forfatter som den intellektuelle historiker. Opgaven bliver i stedet at fremskrive så mange mulige betydningslag og intertekstuelle samtaler mellem lag i teksten og mellem tekster som overhovedet mulig.²⁹ Dette har ikke været en indflydelsesrig tilgang, men det er den formodentlig mest radikale udfordring indefra af, hvad intellektuel histories nære forhold til tekster og sproglig kontekst egentlig indebærer af fortolkningsmuligheder.

Kulturhistorisk intellektuel historie udøvet af folk som Carlo Ginzburg,³⁰ Robert Darnton,³¹ Lynn Hunt³² og Roger Chartier.³³ Denne tilgang placerer sig mellem 'ren' intellektuel historie og socialhistorie. Men hvor socialhistorie kan siges at være optaget af handling, forbliver intellektuel historie interesseret i mening. I 1970'erne og 80'erne var kritikken fra socialhistorien én af de væsentligste udfordringer af intellektuel historie, og resultatet af udfordringen synes at være en markant større kulturel sensitivitet blandt intellektuelle historikere samt en sta-

²⁵ Hans sidste bog var *Madness. A brief history*, Oxford: Oxford University Press 2002.

²⁶ Ian Hacking: *The Taming of Chance*, Cambridge: Cambridge University Press 1990.

²⁷ Hayden White: *The Content of the Form. Narrative Discourse and Historical Representation*, Baltimore & London: Johns Hopkins University Press 1987.

²⁸ Dominick LaCapra: *Rethinking Intellectual History. Texts, Contexts, Language*, Ithaca & London: Cornell University Press 1983; samme: *Soundings in Critical Theory*, Ithaca & London: Cornell University Press 1989; samme: *Writing History, Writing Trauma*, Baltimore & London: Johns Hopkins University Press 2001; samme: *History and its Limits. Human, Animal, Violence*, Ithaca & London: Cornell University Press 2009.

²⁹ Lloyd S. Kramer, "Literature, Criticism, and Historical Imagination: The Literary Challenge of Hayden White and Dominick LaCapra", i Lynn Hunt (red.): *The New Cultural History*, Berkeley: University of California Press 1989

³⁰ Carlo Ginzburg: *Spor. Om historie og historisk metode*, København: Museum Tusulanum 1999; Samme: *Osten og ormene. Kosmos ifølge en 1500-tals møller*, Aarhus: Klim 2006.

³¹ Robert Darnton: *The Kiss of Lamourette. Reflections on Cultural History*, New York & London: W.W. Norton & Co 1990.

³² Lynn Hunt: *Politics, Culture, and Class in the French Revolution*, Berkeley: University of California Press 1984; Samme: *Inventing Human Rights. A History*, New York: W.W. Norton 2008.

³³ Roger Chartier: *On the Edge of the Cliff. History, Language and Practices*, Baltimore & London: Johns Hopkins University Press 1997.

digt voksende interesse ikke bare i idéerne, men også i deres mangeartede bæ-
rere samt i den vigtige indsigt, at alle dokumenter kan være en valid kilde for in-
tellectuel historie.³⁴ Denne tilgang har mest offensivt udvidet den intellektuelle
histories persongalleri med sin afdækning af, hvorledes alle mennesker produ-
cerer mening og bearbejder deres kulturelle sammenhænge. I denne del af den
intellektuelle historie er der ofte større fokus end ellers på idéernes cirkulation
frem for kun deres formulering. Her finder vi derfor også en endnu svag, men
voksende kobling mellem intellektuel historie og boghistorie, læsningens histo-
rie samt receptionshistorie, der synes at være lovende tilgange til at analysere så-
vel idéers opkomst som deres udbredelsesmønstre.³⁵

Ånds- eller mentalhistorisk intellektuel historie, som oprindeligt blev udviklet
af den franske Annales-skole (Phillipe Ariès, Fernand Braudel, Jacques Le Goff),
men som også i en metodeteoretisk svækket form synes at knytte godt an til en
stærk tradition i intellektuel historie for at skrive 'epokal intellektuel historie'.
Denne tilgang er ofte blevet associeret med en forkastet åndshistorie à la Hegels
tanke om åndens vandring gennem historien, dvs. en historieskrivning, hvor idé-
erne udvikler sig af sig selv og virker restløst på sagesløse mennesker gennem hi-
storien. Der findes dog nye spændende bud på genren, fx amerikaneren Gordon
Wood, der i flere værker har fremlagt en dynamisk mentalitetshistorie for den
tidlige amerikanske republik, hvor en overordnet social- og begivenhedshistorie
på samfundsniveau kombineres med det, man kunne kalde for en konkret pro-
blemløsningshistorie på aktørniveau.³⁶

III

Intellektuel historie oplever for tiden en markant ekspansion, der ikke mindst af-
spejles i en stadigt voksende række af tidsskrifter. Ved siden af de klassiske *Jour-
nal of the History of Ideas* (1940), *History of European Ideas* (1980) samt det danske
Slagmark – tidsskrift for idéhistorie (1983) er der i de seneste år dukket en række
nye op: *Redescriptions* (1997), *Modern Intellectual History* (2004), *Contributions*
(2005), *Ideas in History* (2006), *Zeitschrift für Ideengeschichte* (2007), *Lapham's*
Quarterly (2007) og *Intellectual History Review* (2007), hvor det sidstnævnte ud-
gives af International Society for Intellectual History, som blev stiftet i 1994. Der

³⁴ Se f.eks. bidragene i John Higham & Paul K. Conkin (red.): *New Directions in American Intel-
lectual History*, Baltimore & London: Johns Hopkins University Press 1979; LaCapra & Ka-
plan (red.): *Modern European Intellectual History*; Daniel Wickberg: "Intellectual History vs.
the Social History of Intellectuals", *Rethinking History* 5, 2001, s. 383-395; Donald R. Kelley:
"Intellectual History and Cultural History: The Inside and the Outside", *History of the Hu-
man Sciences* 15, 2002, s. 1-19.

³⁵ Jens Bjerring-Hansen & Torben Jelsbak (red.): *Boghistorie*, Aarhus: Aarhus Universitetsfor-
lag 2010; se også temanummeret om boghistorie i *Modern Intellectual History* 4(3), 2007.

³⁶ F.eks. i det fremragende værk *Empire of Liberty. A History of the Early Republic, 1789-1815*,
Oxford: Oxford University Press 2009.

er kommet en afløser for 1973-opslagsværket *Dictionary of the History of Ideas*, nemlig seksbind-værket *New Dictionary of the History in Ideas*, der udkom i 2005. Der er kommet en række samleværker, der forsøger at skitsere mangfoldigheden af og retningen i intellektuel historie: I 2006 kom *Intellectual History* fra Palgrave Advances-serien,³⁷ og om kort tid kommer *Intellectual History: 5 Questions*, der udspringer en lang række forskere om deres faglige og personlige virke som intellektuelle historikere,³⁸ samt *Rethinking Modern European Intellectual History for the Twenty-First Century*.³⁹

Denne ekspansion afspejles også institutionelt. Med undtagelse af Norden har det ikke været kutyme, at der var egentlige afdelinger, institutter eller centre for intellektuel historie, men i de senere år er faget blevet institutionaliseret på forskellig vis på universiteterne i bl.a. Sussex, London, Firenze, Sankt Petersborg, Harvard, Oxford, Cambridge og Jyväskylä. I modsætning til Norge og Sverige, der har mange sådanne afdelinger og centre, har der i Danmark kun været ét institutionaliseret sted for intellektuel historie, nemlig det i 1967 oprettede Institut for Idéhistorie på Aarhus Universitet, der i 2004 blev fusioneret til Institut for Filosofi og Idéhistorie for så i 2012 at indgå i et kæmpeinstitut med det noget intetsigende navn Institut for Kultur og Samfund. I 2009 oprettede man Forskningsgruppen for Intellektuel Historie, der samler særligt de yngre forskere og PhD-studerende ved afdelingen. Men der er også blevet bedrevet intellektuel historie udenfor Idéhistorisk Institut/Afdeling/Fagklynge, særligt sidder der en række idéhistorisk uddannede forskere på det tidligere DPU (hvis første rektor var idéhistorikeren Lars-Henrik Schmidt) på programmet for Pædagogisk Samtidsdiagnostik (Jens Erik Kristensen, Søren Christensen, Kirsten Hyldgaard). Og i de seneste år er en række, særligt yngre historikere begyndt at arbejde indenfor det, jeg (men måske ikke de) vil kalde for intellektuel historie, fx Bertel Nygaard (Historie, AU),⁴⁰ Jeppe Nevers (Historie, SDU),⁴¹ Niklas Olsen (Saxo, KU)⁴² samt Leo Catana (Medier, Erkendelse og Formidling, KU). Sidstnævnte står bl.a. bag Copenhagen Intellectual History Seminar.⁴³

³⁷ Richard Whatmore & Brian Yong (red.): *Palgrave Advances in Intellectual History*, Houndsmills: Palgrave Macmillan 2006.

³⁸ Mikkel Thorup, Frederik Stjernfelt & Morten Haugaard Jeppesen (red.): *Intellectual History: 5 Questions* (under udgivelse på Automatic Press).

³⁹ Darrin McMahon & Samuel Moyn (red.): *Rethinking Modern European Intellectual History for the Twenty-First Century* (under udgivelse på Oxford University Press).

⁴⁰ Bertel Nygaard: *Guldalderens moderne politik. Om krisediagnose, utopi og handling hos Johan Ludvig Heiberg*, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag 2011.

⁴¹ Jeppe Nevers: *Fra skældsord til slagord. Demokratibegrebet i dansk politisk historie*, Odense: Syddansk Universitetsforlag 2011.

⁴² Niklas Olsen: *History in the Plural. An Introduction to the Work of Reinhart Koselleck*, New York & Oxford: Berghahn Books 2012.

⁴³ <http://intellectualhistory.ku.dk/>.

IV

Intellektuelle historikere udvider aktuelt grænserne for deres arbejde: *Geografisk* er intellektuel historie dels ved virkelig at etablere sig udenfor Vesten, f.eks. i Sydamerika og Kina, lige som man med lidt forsinkelse har omfavnet den såkaldte 'transnationale vending',⁴⁴ der er optaget af forbindelser og udvekslinger frem for kulturel autonomi. *Periodemæssigt* bliver intellektuel for indeværende bragt i anvendelse som samtidsdiagnostik og dermed ført frem til nutiden på en helt anden måde end tidligere. *Kildemæssigt* arbejdes der på at inkludere en stadig mængde af forskellige dokumenter fx retsprotokoller, parlamentetstaler,⁴⁵ musik,⁴⁶ skønlitteratur,⁴⁷ selvhjælpsbøger, managementtekster, billeder og så videre i. *Emnemæssigt* suppleres den klassiske kanon af filosofiske emner nu med en hastigt voksende gruppe af emner fra det mest ophøjede til det mest almindelige, fx kannibaler⁴⁸ og på Afdeling for Idéhistorie kan man symptomatisk de seneste år finde emner som kulturbegrebet, reklamer, højreekstremisme, jernbaner, videnskabelige netværk, subjektbegrebet, det danske bureaukrati, suverænitetsbegrebet, oprør, metaforer, oplysningstidens Kina-reception, amerikansk kapitalisme-debat, steds- og byteori, angerepolitik mm. *Aktørmæssigt* udvides feltet også til nu også at inkludere de marginaliserede, de koloniserede, de fattige, kvinder⁴⁹ men særligt det, jeg nedenfor skal udlægge som 'mellem-figurer', dvs. historiske aktører, hvis rolle ikke er at udtænke de store idéer, men at udbrede og operationalisere dem i praksis; og endelig, som vist ovenfor, metodisk, hvor samtalepartnere i stigende grad er historie- og litteraturvidenskaberne men også sociologien, materiel kultur, æstetik m.fl.

Lad mig afslutningsvis illustrere feltets aktuelle arbejde med to markante og lovende eksempler på, hvordan intellektuelle historikere i dag arbejder og forsø-

⁴⁴ Mohammad Fazlhashemi, Anders Öckerman & Ronny Ambjörnsson (red.): *Vidgade vyer. Globalt perspektiv på idéhistoria*, Lund: Studentlitteratur 2000; Donald R. Kelley: "Intellectual History in a Global Age", *Journal of the History of Ideas*, 2005, s. 155-167; Emma Rotschild: "Arc of Ideas. International History and Intellectual History", i Gunilla Budde, Sebastian Conrad & Oliver Janz (red.): *Transnationale Geschichte. Themen, Tendenzen und Theorien*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 2006, s. 217-226.

⁴⁵ Willibald Steinmetz: "A Code of its Own. Rhetoric and Logic of Parliamentary Debate in Modern Britain", *Finnish Yearbook of Political Thought*, 2002, s. 84-104; Pasi Ihalainen & Kari Palonen: "Parliamentary Sources in the Comparative Study of Conceptual History: Methodological Aspects and Illustrations of a Research Proposal", *Parliaments, Estates & Representation* 29, 2009, s. 17-34.

⁴⁶ John E. Toews: "Integrating Music Into Intellectual History: Nineteenth-Century Art Music as a Discourse of Agency and Identity", *Modern Intellectual History* 5, 2008, s. 309-331.

⁴⁷ Abigail Williams: "Literary and Intellectual History", i Whatmore & Yong (red.): *Palgrave Advances in Intellectual History*, s. 49-65.

⁴⁸ Cătălin Avramescu: *An Intellectual History of Cannibalism*, Princeton: Princeton University Press 2011.

⁴⁹ Linda K. Kerber: *Toward an Intellectual History of Women*, Chapel Hill: University of North Carolina 2001; Rachel Foxley: "Gender and Intellectual History", i Whatmore & Yong (red.): *Palgrave Advances in Intellectual History*, s. 189-209.

ger at respondere på de seks problematikker rejst i første afsnit, nemlig Jan-Werner Müller: *Contesting Democracy: Political Ideas in Twentieth-Century Europe*⁵⁰ samt Jonathan Israels monumentale tre-bindsværk om oplysningstiden.⁵¹

Müller fremlægger i sin bog, der handler om den europæiske diskussion om og udvikling af demokratiet i det tyvende århundrede, en tilgang der fokuserer på 'mellem-figurer', dvs. "statsmænd-filosoffer, offentlige advokater, forfatningsrådgivere, det ved første øjekast underlige fænomen 'visionære bureaukrater', filosoffer tæt på de politiske partier og bevægelser såvel som det Friedrich von Hayek engang refererede til som 'brugtforhandlere af idéer' [secondhand dealers in ideas]."⁵² Disse figurer, der ikke nødvendigvis er store tænkere, opererer i mellemrummet mellem tænkning og handling, eller snarere: deres tænkning såvel som handling er historisk situerede problemløsninger. Denne form for intellektuel historie anlægger derfor to analyseniveauer. På den ene side er der en overordnet tematik, der forfølges i det lange stræk, her demokratiet, i det tyvende århundredes Europa, og for det andet tætte, historisk specifikke læsninger af aktører i gang med dels at forholde sig til demokratiet, men også og derigennem at løse det, de i deres konkrete samtid så som de presserende problemer. Vi er derfor med på de store diplomatiske konferencer, i skyttegravene, på barrikaderne, i tænketankene, hos dissidenterne og bureaukraterne, politikerne og terroristerne. Opmærksomheden på problemløsning fører direkte til et bredere udvalg af tænkere, 'intellektuelle', nemlig som alle dem, der formulerer tanker, mens de handler, og om det at de handler.

Israels bog har et noget andet sigte, om end også hans ambition er at fremdrage et langt større (og andet) persongalleri, end man oftest ser, her i et nærstudium af den europæiske oplysningstid. Israels overordnede pointe og snit er at fremskrive en radikal oplysning fra Spinoza og frem, der er i opposition til både det gamle regime og den moderate oplysning, som er en slags halveret oplysningsprojekt. Israels tilgang har en række problemer – der dog ikke fratager hans værk status som det vigtigste enkeltbidrag til udforskningen af oplysningstænkningen i meget lang tid – men her er det afgørende hans metodiske tilgang, som han i andet bind definerer som en "kontroversialistisk tilgang til intellektuel historie", som han udlægger som:

en metodologi, der tænker interaktionen mellem samfundet og idéer som en række sammenstød, hvori begreber – til dels fælles, til dels omstridte – ikke betragtes som

⁵⁰ Jan-Werner Müller: *Contesting Democracy: Political Ideas in Twentieth-Century Europe*, New Haven & London: Yale University Press 2011.

⁵¹ Jonathan Israel: *Radical Enlightenment. Philosophy and the Making of Modernity 1650-1750; Enlightenment Contested. Philosophy, Modernity and the Emancipation of Man 1670-1752; & Democratic Enlightenment. Philosophy, Revolution and Human Rights 1750-1790*, Oxford: Oxford University Press 2002, 2006 & 2011.

⁵² Müller: *Contesting Democracy*, s. 3.

den eneste kilde til social og politisk forandring, da materielle skift forbliver væsentlige faktorer, men som den primære kanaliserende og dirigerende kraft. En sådan restrukturering af historiske studier omkring en 'ny intellektuel historie' i direkte rivalisering med 'ny socialhistorie' ville tænke samfundets system af politiske, økonomiske og kulturelle relationer som værende under konstant genevaluering, formning og omforming af kontroverser over basale begreber om autoritet, tradition, religion, videnskab og magt [...] Ved at fokusere på kontroverser vil man hurtigt kunne vise, at samfund myldrer med mennesker, der har stærke synspunkter (ganske som de har i dag) om tanker, der er kommet til udtryk i bøger, som de ikke har læst, og som de ved meget lidt om, skønt de måske har hørt om dem.⁵³

Denne "rekonstruktion af polemiske, ofte uløste argumenter" stiller han i eksplisit modsætning til social- og kulturhistorien for derved at fremsætte en offensiv påstand om idéernes primat til forklaring af social forandring og han afviser, at det skulle diskvalificere en idéstrømnings påvirkningskraft, at den kun var delt af få, her oplysningsfilosofferne versus den brede befolkning. Det kan derfor synes som en tilbagevenden til en klassisk idéhistorie, der privilegerer de lærde og ignorerer resten. Men styrken ved Israels metodologi er, at den kan anvendes til analysen af mange andre former for social forandring, der ikke er den 'lærde republiks' kamp mod 'det gamle regime', men som er alle de konfrontationer og disputer, der udgør og forvandler samfund, idet der foretages "en dramatisk udvidelse af forståelsen af 'argument' til at inkludere ikke bare politiske, retslige og kirkelige interventioner i polemiske debatter men også, og måske især, folkelige protester og interventioner."⁵⁴

Der er stadig grund til at rejse tvivl om elitisme og idé-snobberi hos dele af den intellektuelle historie, men faget selv har taget vejen fra at hoppe mellem åndens tinder til også og i stigende grad at bevæge sig ned i dalene, hvor mennesker lever, kæmper, bygger, elsker, tænker og skriver. Intellektuelle historikere stiller i dag bedre og mere specifikke spørgsmål end tidligere, deres kildemateriale er større og mere mangfoldigt, deres metoder er mere reflektive, og deres svar er – forhåbentlig – mere vedkommende end dengang, da intellektuel betød kun 'de intellektuelle' og historie ikke betød andet end de store tænkeres omgang med det evige.⁵⁵

⁵³ Israel: *Enlightenment Contested*, s. 23f.

⁵⁴ Israel: *Enlightenment Contested*, s. 23.

⁵⁵ Interesserede kan finde en længere bibliografi over den intellektuelle histories metodiske og historiografiske udvikling på: http://pure.au.dk/portal/files/41910138/Bibliography_on_Intellectual_History_Methodologies_v.1.pdf (24.03.2012).

MIKKEL THORUP
PH.D., LEKTOR I POLITISK IDÉHISTORIE
INSTITUT FOR KULTUR OG SAMFUND
AARHUS UNIVERSITET